

תולדותיו של אברהם אבינו

(יב, א – כה, יח)

תולדותיהם של אבות האומה מהוות את החלק העיקרי של ספר בראשית. כל מה שסופר עד כה, אינו אלא מבוא לחלק עיקרי זה. מבין שלושת האבות תופשות תולדות אברהם אבינו שלוש פרשיות (לך לך, וירא, חיי שרה), תולדות יצחק אבינו — פרשה אחת (פרשת תולדות), ותולדותיו של יעקב ובניו — שש פרשיות, דהיינו מפרשת ויצא ועד סוף הספר. והמבוא כשלעצמו אף הוא מתחלק לשני חלקים, האחד — החלק שלפני המבול, המסופר בפרשת בראשית, והאחר — סיפור המבול עד אברהם אבינו, שבפרשת נח. בסך הכל מכיל ספר בראשית שתים עשרה פרשיות, מהן תופש החלק העיקרי עשר.

אחר שהאנושות פנתה, ברובה הגדול, מאת ה' מכוונת ההשגחה האלהית תחילה למנוע התפשטות הרעה על האנושות כולה, באמצעות בלבול השפות; לאחר מכן היא באה לייעד את אברהם להוות יסודו של עם אשר יגשים את תוכניתו ית' עלי אדמות ויחזיר אליו את האנושות.

מאת הבבלים, ומה גם שקשה ביותר יהיה לקבוע, אימתי יכלה מסורת זו לעבור מידי הבבלים אל העברים. אין מקום לקבוע מועד מסירה זו לימי גלות בבל, שכן אפילו לדעת מבקרי המקרא חובר סיפורנו זמן רב לפני כן. לכן טוענים (למשל גונקל, ע' 65) שתרבות בבל נפוצה בארץ כנען עוד לפני הגירתם של בני ישראל לשם, עוד לפני תקופת תל-אמרנה, באמצע האלף השני, וכאשר סגלו בני ישראל לעצמם את תרבות כנען, בערך בזמן השופטים המאוחרים או המלכים הראשונים, קבלו הם גם אגדות אלה. אולם, אם נזכור את סלידתה של דת ישראל מפני התרבות הכנענית, המרחיקה לכת עד כדי כך שכבר אבות האומה מונעים את בנייהם מלהתחתן עם תושבי ארץ זו — קשה היא להסביר, ש"המחבר" או "העורך" של ספרנו יכלול בו אגדה כנענית בעלת אלמנטים אליילים רבים. ובודאי היה ספור המבול גם מזכיר שם מקום כנעני, אילו אמנם היה מתקבל על ידי תיחך כנעני.

רק מי שטוען, שאין ספר בראשית מכיל אמיתות היסטוריות אלא אגדות בלבד, רק הוא נאלץ לחפש תירוצים דחוקים ובלתי סבירים, כאשר דמיון התיאורים השונים גינתן להסבר פשוט כל כך כפי שהראינו.

שפסטה ממנו. ודאי שאברהם הראה את עצמו ראוי ליעוד זה עוד לפני שהוטל עליו. הן הוטל עליו הלה בהיותו כבר בן שבעים וחמש שנים. אין התורה מספרת לנו מאומה על חיי נעוריו של אברהם, וכל מה שאנחנו יודעים עליהם אינו אלא — אגדות מאוחרות יותר. אך אם נשאל, כיצד זה שאין התורה רומזת כלל, מדוע נבחר דוק אברהם על ידי ה', אלא מכניסנו מיד לגופם של המאורעות שבהם מבטיח ה' לאברהם שם וברכה, בעוד אשר לגבי נח נחזק היה, כנראה, לבשרנו תחילה כי „נח איש צדיק וגו'“¹, כדי שהצלתו ממי המבול לא תעורר תמיהה, הרי שיש לענות בשתיים. האחת — שמו וגדולתו של אברהם אבינו היו ידועים לדור מקבלי התורה במידה רבה כל כך, עד שלא היה כל צורך להכיר אותם להם על ידי תיאורים של ימי נעוריו או זכויותיו. והאחרת — מעשיו של אברהם אבינו כפי שהם מתוארים בפרשיות הבאות, די בהם כדי לאפיינו: בכל מקום הוא בונה מזבחות לה', הוא נפרד משאר בשרו כדי לקיים את השלום והוא גם מסכן נפשו למענו. הוא עומד בכל הנסיונות שבהם ה' מנסה אותו, הוא מקיים את כל מצוותיו ית', וכל שאיפתו היא להנחיל יראת-אלהים גם לזרעו אחריו. מי שתכונות ומעשים כאלה מסופרים עליו, מיותר לחלוטין הוא להוכיח, במבוא מפורט, שאכן ראוי הוא ליעודו. אולם, השגחתו ית' לא חפצה להעמיד תוכניתה על נסיונו של דור אחד. מבין זרעו של אברהם בוחר ה' ביצחק בלבד, בעוד שהוא מניח להם לבני ישמעאל ולבני קטורה לחיות כשאר בני זמנם. וגם משני בניו של יצחק אבינו מופרש אך אחד, ורק החל בדור השלישי, כלומר בבני יעקב, כולם מצויינים כנבחרים ה'.

אחר המבול היה לו לנח גילוי השכינה האחרון², ומאז, נראה כאילו השכינה חזרה אל העולמות העליונים, שכן, בדור הפלגה אין הוא ית' מתגלה לבשר ודם, לא לפני מעשה התערבותו ולא בשעת ביצועה. רק עם אברהם חוזרים גילויי השכינה³, והם נמשכים בקרב בניו — במשך דורות רבים. משום כך מתחיל סיפור תולדות אברהם עם התגלות אלהית

¹ לעיל ה, ט. —

² ט, ח ואילך. —

³ על אופן גילויי השכינה לאברהם ראה להלן, לפרשת וירא. —

זו, ללא הקדמה או מבוא. ה', מחנכה ומושיעה של האנושות. הוא המטיל על אברהם את התפקיד הכפול: לשמש מורם של בני האדם כשהוא רחוק ממולדתו, ולהיות ברכה לאנושות כולה.

(א) יציאת אברהם מארץ מולדתו לארץ כנען

(יב, א—ט)

אף על פי שמשפתנו של אברהם יותר נקיה היתה מעבודת אלילים מאשר שאר בני התקופה, הוטל עליו להפרד מקרוביו ולשמש לבדו נושא הבטחותיו ית'. אולם, זו לא היתה הסיבה היחידה לציווי שניתן לו. לא רק יציאה ממולדתו אלא גם כניסה לארץ מסוימת הוטלה עליו, כניסה לאותה ארץ אשר בה בחר ה' להיות מקום פעולתו שלו ולשמש מקום מושב לעמו. ארץ זו שה' מצאה להיות מסוגלת ביותר לשמש משכן למקדשו, היא גם צריכה להיות מקום פעולתו של אברהם. אך כדי שיתברר לו לאברהם מיד, שאין ארץ זו מובטחת לבניו אחריו משום יתרונותיה החומריים, הוטל עליו הנסיון הראשון — להיות נאלץ לעזוב את ארץ מגוריו החדשה הזאת בשל הרעב ששרר בה. להראות לו שהארץ נבחרה רק משום טעם אחד, משום שהיא מסוגלת לקדם את התעלותם המוסרית של היושבים בה.

פרק יב, הפסוקים א"ג. ויאמר ה' אל־אברהם לך־לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, אל־הארץ אשר אראך. ואנשך לבני גדול ואברכך ואגדלה שמך, והיה ברכה. ואברכה מברכך ומקללך אאר, ונברכו בך כל משפחת הארמה.

תיאור כוונתו של תרח לעלות לארץ כנען⁴ איננו סותר תוכן פסוקנו. בו תובע ה' מאברהם לצאת למסע זה, שכן, לא באה תביעה זו אלא לאחר

⁴ לעיל יא, לא. —

שכבר החליט תרה להשתקע בחרן. — לך-לך, כמו להלן כב, ב, וראה רש"י⁵). — מארצך. גיבוש הביטויים, בדומה לאמור להלן — את בנך את יחידך וגו'⁶), בא כדי להביע את הקושי שכתביעתו ית'. — ומולדתך. אחדים מפרשים⁷ "מולדתך" — מקום הלידה, דהיינו אור כשדים. אולם השימוש בביטוי מולדת לגבי חרן⁸ מוכיח נגד פירוש זה, ומשם, שיש לפרש מולדת במובן של משפחה⁹). — אשר אראך. עדיין אין הארץ נקראת בשמה, משום שעדיין לא היתה ידועה לו לאברם, ומשום שהיה צריך להגיע אליה על פי הנחיתו ית', בדומה אל "על אחד ההרים אשר אמר אליך"¹⁰). — לגוי גדול, כלומר רבים יהיו צאצאריך, ותפקיד נעלה יוטל עליהם ("גדול" במשמעות הכפולה של רב וחשוב). — ואברכך מוסב גם על הצאצאים. — ואגדלה שמך, כלומר פעילותך תהא נרחבת ומבורכת, ועל כן יתפרסם שמך בכל העולם. — והיה ברכה, תהיה למקור הברכה שממנו יתברכו גם אחרים. צורת הציווי לגבי ברכות ואיחולים היא שכיחה למדי; השווה למשל "אחתנו את היי" וגו'¹¹). — ואברכה מי שמברך את אברהם, הרי הוא יהיה ראוי להתברך. — ומקללך, במספר יחד, לעומת "מברכך" שבא במספר רבים. אין הקב"ה מניח, כי יהיו רבים אשר יקללו את אברהם; ואם בכל זאת יימצא כזה אשר ירחיק לכת ויקללו, או אז — "אאר" (המקור — ארר). — ונברכו בך וגו'. רבים מבראים צורה זו בטביל, כלומר יבורכו על ידיך, אך אילו היתה זאת כוונת הכתוב, היה מקום לצורת הפועל; ועוד, להלן¹²) באה לענין זה

⁵ והשווה דברים ב, יג וירמיה ה, ה. —

⁶ להלן כב, ב. —

⁷ ר' למשל הראב"ע (המ"י). —

⁸ להלן כה, ה. —

⁹ השווה גם להלן מג, ז. —

¹⁰ להלן כב, ב. —

¹¹ להלן כה, ט. —

¹² כב, יח וכן כו, ד. —

צורת ההתפעל — „והתברכו בזרעך” וגו'. לכן נראה שיש לבאר כאן את צורת הנפעל במשמעות ההתפעל¹³), כפירושם של רש"י ורוב הפרשנים החדשים — כל גויי הארץ יתברכו בכך, כלומר יברכו את עצמם להיות מאושרים כמוך (השווה להלן מה, כ; וירמיה כט, כב).

הפסוקים דה. וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו
 לומ, ואברם בן-חמש שנים ושבעים שנה מצאתו מחרן.
 ויקח אברם את-שרי אשתו ואת-לומ בן-אחיו ואת-כל-
 רכושם אשר רכשו ואת-הנפש אשר-עשו בחרן, ויצאו
 ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען.

וילך אברם וגו'. הרי זה משפט כללי, המתבאר במפורט בפסוק הבא¹⁴). — ואת-כל-רכושם, כלומר המטלטלין. — הנפש, אלה העבדים ושאר התלויים, הסרים למשמעתו של אברם; השווה להלן יד, יד. — עשו. עשה במוזן לזכות ב... לרכוש; השווה להלן לא, א. — ויצאו... ויבאו, במקביל לאמור לעיל יא, לא — „ויצאו אתם... ויבאו עד חרן”. גם אז יצאו ללכת לארץ כנען, אך אז הגיעו רק עד חרן. עתה, לעומת זאת, הגיעו למחוז חפצם, כי הוא ית' כיוון צעדיהם „אל הארץ אשר אראך”¹⁵).

פסוק ו. ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון
 מורה, והכנעני אז בארץ.

אברם מסייר בארץ כדי להכירה, למצוא בא מקומות יישוב מתאימים

13. Reflexiv. —

14) מבקרי המקרא מתעלמים מסגנון זה, שהגו שכיח למדי במקרא. לפיהם חלקו הראשון של פסוק ד שייך לנוסח J, ואילו הסיפא של פסוק ד והפסוק ה שייכים לנוסח P. כמוזן שהם נאלצים לסעון כך גם משום שמחד — השם ה' „מוכיח” את חיבורו של הקטע על ידי J, בעוד אשר השאר מתאים לפי לשונו ולפי סגנונו לנוסח P. אלא שלדעתנו זוהי דוקא הוכחה לאחידותו של ספר בראשית. —

15) השוה ספורנו (המ). —

לו ולעדריו. — מקום שכם. המקום שבו עתידה לשכון העיר שכם. במרכז הארץ. בהרי אפרים. העיר נחרבה בימי מלחמת וספסינוס והוקמה מחדש בשם Flavia Neapolis. כיום היא נקראת נאבלוס. — אלון, הוא עץ האלה¹⁶, בעוד אשר השם אלון מציין עץ אחר¹⁷; השווה אילן = עץ. — מורה. מסתבר שזהו שם העץ הזה. — והכנעני אז בארץ. השווה ראב"ע, שרואה במלים אלה סוד כמוס, אם אין רוצים לפרש כפשוטו „יתכן שארץ כנען — תפשה כנען מיד אחר“, סוד שאין מקום לגלותו, „והמשכיל ידום“¹⁸, אך כבר העירו¹⁹ שכוונת הכתוב להדגיש, כי הארץ היתה אז כבר בידי כנען, וכי משום כך היה צורך בהבטחתו ית' שיתן את הארץ, שנמצאת עתה בידי בני כנען — לבניו אחריו. מכאן, שבני כנען הגרו לארץ בתקופה מאוחרת למדי. כנראה היתה הארץ מיושבת בתחילה על ידי שבטים שמיים, אשר נאלצו לסגת לאט לאט מפני בני כנען²⁰.

פסוק י. וירא ה' אל-אברם ויאמר לזרעך אתן את-הארץ הזאת, ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו.

זוהי הפעם הראשונה שה' נראה לבן תמותה. אמנם כבר דבר הוא ית' עם אנשים, עם אדם ועם נח, אך היה זה מבלי להיראות להם. ואילו אברם — מראה נבואי היה לו. תפארתו ית' נראתה לו. אלא שאין הכתוב

— Therebinte¹⁶.

— Eiche¹⁷.

¹⁸ מבקרי המקרא מנסים להוכיח מכאן, שאכן חובר ספר בראשית אחר מות משה, שכן, לדעתם זוהי הערת מחבר שהוערה אחר שהכנעני גורש מהארץ, הערה שכוונתה לציין, שאז, בשעת בוא אברהם לארץ זו, הכנעני עודנו היה בה. אך לא קשה לעמוד על איוולתו של ביאור זה — כאילו לא היה ידוע לכול, שבני אברהם עוד לא גירשו בני ישראל את הכנענים. —

¹⁹ רשיי ד"ה והכנעני (המ'). —

²⁰ השווה Kurtz, Geschichte.

מפרט טיבו של מראה זה. הוא ית' גראה לו כה', העוזר והמושיע, אלהי החסד אשר בחסדו מבטיח לו הבטחה זו. עתה מתברר לו לאברם, שבארץ הנכונה הוא נמצא. בארץ שהועיד לו ה', והוא גם מבין, מדוע הוטל עליו לבוא דוקא לארץ זו. כי לא היה זה מקרה, שה' בחר דוקא בה, להועידה משכן לעמו. שכן, זהו המקום שנמצא מסוגל ביותר להיות משכן גם לתפארתו ית' עלי אדמות. ארץ זו, מקומה בין שלוש היבשות של העולם שהיה ידוע אז — אירופה, אסיה ואפריקה, כך שאפשר היה לראות אותה כשייכת לכולן. עמו של ארץ זו היה איפוא, כפי שאומר הכוזרי במלים יפות כל כך²¹), סגולה ולב של העמים, שבהם היה צריך להכין דם תמצית חדש ובריא בשביל האנושות כולה. והנה, על אף מיקומה המרכזי מסוגרת הארץ משאר העולם כאי זה. בדרום ובמזרח גבולה — המדבר הערבי והמדבר הסורי, במערב — הים התיכון, ואילו בצפון מהווה הלבנון, הנמשך מחוף הים ועד למדבר המזרחי, חומה שקשה מאד לעבור אותה. הסגר זה מסוגל לשמור על תושביה מפני ההשפעות הרוחניות הזרות ובכוחו לעודד את אורח החיים העצמאי והטהור על פי תורת האלהים. ואפילו המבנה הפנימי של הארץ נוח לשמירת דת ישראל. אין ארץ אשר בה יזכר לתושביה בבהירות והתמדה כזאת, שהם תחת השגחתו הישירה של ה' — כארץ ישראל. ואם הכמינו ז"ל טוענים כי „אירא דארץ ישראל מחכים“²²), הרי נוכל להוסיף לזה, שגם אקלימה של ארץ הקודש תדיר מזכיר להם לתושביה את מציאותו של הבורא והשגחתו ומגן עליהם מפני שחיתות המידות. שכן, בארץ הזאת ברכה וקללה מועמדות כה קרובות זו ליד זו, ללא כל הדרגה, עד שדברי התורה „ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה“²³), תמיד מרחפים לנגד עיני כל אחד ואחד. טבע, אקלים וקרקע של ארץ הקודש הם מסוגלים ביותר לקבל את שפע הברכה כמו את הקללה הנמצאת. כאשר עיני ה' בה, הרי הארץ הזאת — גן עדן היא, אך כאשר הוא מונע ברכתו

²¹ ס' הכוזרי ב, יב (המ'). —

²² בבא בתרא קנח, ע"ב (המ'). —

²³ דברים כא, כו. —

ממנה או נוטה ידו עליה להענישה, הרי בצורתה מחלות ומגפות עושות בה שמות. ולא זו בלבד. עושרה של הארץ ומצבה הגיאוגרפי הנוח משכו אליהם לעתים קרובות כובשים זרים, אשר תמיד נכונים היו לשמש שבט אפו ית', כל אימת שהעם סר מדרכו. מכאן, שהארץ מסוגלת, מכל הבחינות, לטפח את דתו של האחד-היחיד ולכוון אליה ולחנך את תושביה לאורח חיים מקודש. — ויבן. במקום שבו נראה לו ה', שם בונה אברם מזבת, באשר מקום זה קדוש הוא לו, וכך עושה גם יעקב אחריו²⁴. וייתכן שמשום כך חשבו את שכם למקום מקודש גם בימיו של יהושע²⁵.

הפסוקים ח"ט. ויעתק משם ההרה מקדם לבית-אל ויש
 אהלה, בית-אל מים והעי מקם ויבן-שם מזבח לה'
 ויקרא בשם ה'. ויסע אברם הלך ונסוע הנגבה.

ויעתק, כלומר הוא עבר משם; השווה להלן כו. כה. — מקדם, מזרחית לבית-אל, למזרחה של בית-אל; כמו לעיל ב, ח ועוד. — לבית-אל. לפי בעלי המסורה מלה אחת. או עוד היה שם העיר לו, ורק יעקב כינה אותה בשם בית-אל²⁶, והיא נקראת כאן על שם העתיד לבוא²⁷. — ויבן שם. גם שם²⁸ בונה אברם מזבת. — ויקרא בשם ה'. לענין זה השווה דברינו לעיל ד, כו. — הנגבה. הנגב גובל

²⁴ להלן כה, יח; לה, ז; שם, יד. —

²⁵ יהושע כד, א. —

²⁶ להלן כה, יט. —

²⁷ לפי רובינסון מקומה של בית-אל חמישה מילין דרומית לשכם, שני מילין צפונית לירושלם. וזה עם החורבות שבקרבת מקדום, שנקראות בפי העם ביתון (און = אל), וכן גם אצל שורץ (ע' 66).

²⁸ קרפט ושטראוס מצאו במזרחה של בית-אל, כמהלך שעתיים ממנה, חורבות שנקראות עוד היום בפי הערבים מדינת גאי, והם סוברים שזוהי עי הקדומה; וכן גם שורץ (ע' 56). —

במדבר יהודה והוא פורה רק בחלקו. מכל-מקום, מכאן נראה, שאברם סייר בכל הארץ כולה, מן הצפון ועד הדרום.

(ב) הגירת אברם למצרים

(יב, י — כ)

מיד עם כניסתו לארץ היה על אברם לעמוד בנסיון קשה. אחר שעזב את מולדתו ואת בית אביו, כדי להגיע לארץ המובטחת, הוא נאלץ לעזוב מושבו בארץ זו, אותה קנה ביסורין ובקרבות, במהרה, כדי להגר לארץ זרה, למקום שבו יארבו סכנות חמורות לו עצמו ולשמה הטוב של אשתו. תחילת הכרתו את הארץ היתה איפוא מן הצד הבלתי נוח שבה, מצד היסורין שבה היא נקנית. ואף על פי כן, אין אברם מתמרמר כלל נגד ההשגחה, אלא נכנע לנגזר עליו לאחר שהוא נוקט באמצעי זהירות מסויימים. ואמנם, אין ה' עוזב את עבדו, ולא רק שמצילהו אלא גם שומר על טהרתה של אם אומתו.

שלוש פעמים מסופר עליהן על נשי אבות האומה, כי נלקחו לביתם של מלכים זרים: כאן, אחר כך לקיחת שרי לביתו של אבימלך מלך גרר⁽²⁹⁾ ולבסוף ענין רבקה ואבימלך⁽³⁰⁾. ושונים מאד הם סיפורים אלה זה מזה ביסודם בשביל כל מי שמתבונן בהם⁽³¹⁾. בסיפור השלישי אין אפילו משום הצלה על ידי התערבות ישירה מצדו ית', אלא אבימלך עומד בעצמו על האמת ואינו מרשה לגעת לרעה ברבקה. הסיפור הראשון נבדל מן השאר על ידי מקום האירוע ועל ידי האישיות המעורבת בו — מלך מצרים. ואילו המשותף שבשלושתם, העובדה שהאבות הגידו על נשיהם, שאחיות הן להם, מחמת אימת המלכות, ושכתוצאה ממנה נלקחו הללו לבתי המלכים, עובדה זו יסודה בנסיבות ובמוסר התקופה, עד כדי כך, שמפליא היה, אילו היה קורה מעין זה רק פעם אחת בנדודיהם

⁽²⁹⁾ להלן כ, ב ואילך. —

⁽³⁰⁾ להלן כו, ז ואילך. —

⁽³¹⁾ אף על פי כן הגיעו מבקרי המקרא למסקנה, שאין כאן אלא שלושה נוסחים של סיפור אחד. עיון קל ביותר יראה, עד כמה מסקנתם זו מבוססת על הדמיון החיצוני בלבד של המאורעות המתוארים. —

הרבים של האבות. ואכן מודה אברם לאבימלך, שעוד בתחילת מסעותיו התנה עם אשתו, שתאמר בכל מקום כי אחותו היא.³¹)

מכל מקום, שלושת הסיפורים הללו מאפשרים לנו להתבונן יפה ברמתו המוסרית של העולם דאז. ואולי לא מפתיעה כל כך העובדה שגדולי עולם לא נמנעו לרמוס את הזכויות המקודשות של הזולת ברגל גאווה, כמו שמפתיעה הרשעות המחוכמת, שבה ניסו להזיק בקביעות במה שקנו לעצמם על ידי הפשע — לסלק בדרכים שונות את הבעל, פן יתבע אי פעם את זכותו על אשתו שנלקחה ממנו בכח הזרוע. אמנם, אין הכתוב מספר שאכן נעשו פשעים כאלה, אך די הוא לדעת, שתמיד היה צריך לחשוב, כי אמנם מעשים כאלה עלולים להיעשות. ובכך מתבהר לנו עוד יותר הצורך בבחירת האבות ובהבדלתם מן השאר. וייתכן גם ייתכן, שלמטרה זו מצאה התורה לנחץ לספר לנו על שלושת מאורעות אלה, כאשר בשנים מהם היא מראה לנו, כיצד דואג ה' בדאגה מיוחדת להוציא את האמהות מן הסכנות בלי פגם ובלי פגע.

פסוק י'. ויהי רעב בארץ, וירד אברם מצרימה לגור שם
כי־כבר הרעב בארץ.

וירד. לציון המסע מארץ כנען, היא ארץ הרים, למצרים, היא ארץ שפלת הנלוס, בא הביטוי ירד, ואילו לציון המסע בכיוון ההפוך בא הביטוי עלה³²). מצרים היתה תמיד האסם שבעתות רעב סיפק בר לארצות הסמוכות לה, וביניהן גם לארץ ישראל. — כי־כבד. אברם לא ירד למצרים עד שכבד הרעב בכנען.

הפסוקים יא-יג. ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה, ויאמר אל־שרי אשתו הנה־נא ידעתי כי אשה יפת־מראה את.

³¹) להלן כ, יג. —

³²) להלן מד, כב-כד; טז, ד. —

והיה כִּי־יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת, והרגו
אתי ואתך יחייו. אמרי־נא אחתי את, למען ייטב־לי
בעבורך וחיתה נפשי בגללך.

בת ששים וחמש היתה שרי באותו זמן, ולכאורה קשה להבין חששותיו של אברם, שאשתו תעורר תשוקתו של מלך מצרים³³. אך כבר השיבו על כך. בתקופת האבות, כאשר הגיל הממוצע של האדם היה יותר מאשר פי שניים של זה השכיח היום, הרי ששים וחמש שנים מקבילות לשלושים שנה בערך, ואין איפוא המסופר כאן מתמיה. גם טענו³⁴, כי אברם אבינו הפקיר את כבוד אשתו מתוך פחד לחייו. אולם נראה לנו, כי טענה זו כנגד אברם היתה אמנם מוצדקת, אלמלא היה פחדו מבוסס. ברם, ודאי שנסיונו הרב של אברם כבר לימדהו להעריך אל־נכון את הסכנה שלפניו, וכי הדרך האחרת היחידה תהיה, להקריב את עצמו ואת אשתו גם יחד. ואם בחר בדרך שבה בחר, הרי זה משום שהיה מקום לקוות להציל את חייו אשתו, אם בערמה ואם בכוח הזרוע, אם אמנם יישאר הוא בחיים, בעוד אשר שרי תהא אבודה בהחלט אם יומת בגינה. יתרה מזו, ייתכן גם שקיווה, כי יתיחסו אליו כאחיה של שרי לכל דבר, כלומר ישאו ויתנו עמו תחילה, לפני שיקחו ממנו, כך שירוויח זמן וישמור על סיכוי להצילה. לכן נראה, כי יש להעריך דוקא בחיוב, שאברם לא הפגין כאן את אומץ הלב העיוור, אותו מפגינים רבים שלבם יוצא הרבה יותר לפרסום עצמי מאשר להישגים מוסריים של ממש³⁵. כאשר יש באמת מקום לאומץ וגבורה, אכן אין אברם מתנהג כמוג לב כלל ועיקר. הוא מעזי לצאת למלחמה עם מלכים וצבאותיהם, כשלהשותו רק שלוש מאות ושמונה עשר חניכים־עבדים — כדי להציל את בן אחיו^{35*}. — ה ק ר י ב

³³ ואכן מסיקים מבקרי מקרא מתוך כך שסיפור זה בדוי הוא. —

³⁴ בין הטוענים כן גם הרמב"ן לפסוק ח: „כי אברהם אבינו חטא חטא גדול

בשגגה שהביא אשתו הצדקת במשול עון מפני פחדו פן ירגוהו” וכו’.

³⁵ השוה רש"י, אך השוה גם רמב"ן: „... והיה לו לבטוח בה’ שיציל אותו

ואת אשתו” וכו’ (המ). —

^{35*} להלן יד, יד. —

ל בוא, כלומר התקרב. — יפת־מראה. זוהי צורת סמיכות, כלומר יפה למראה. — אמרי־נא וגו'. כאשר אברם מספר לאבימלך על אודות הסכמו זה עם שרי "כאשר התעזו אתי"³⁶). ייתכן מאד שמתכוון לתקופה זו, סמוך לצאתו מבית אביו — ואת־ך יחיו. זה יהיה הדבר הגרוע ביותר לשרי — לחיות לא־כבוד. — אחתי את. בדיבור העקיף יש חסרה מלת כי; השווה להלן מא, טו; במדבר יד, יד. וההצהרה הזאת כשלעצמה נכונה היתה (השווה להלן כ, יב), אלא שהיה בה משום השתקת יחסי הנשואין שביניהם. — בעבורך... בגללך. ראה רו"ה ורשר"ה — בעבור מביע בדרך כלל את התכלית, ואילו בגלל — את הסיבה הגורם.

הפסוקים יד־טז. ויהי כבוא אברם מצרימה, ויראו המצרים את־האשה כי־יפה הוא מאד. ויראו אתה שרי פרעה ויהללו אתה א־פרעה, ותקח האשה בית פרעה. ולאברם היטיב בעבורה, ויהי־לו צאן־זבקר וחמרים ועבדים ושפחת ואתנת וגמלים.

אל־פרעה, לקראת פרעה, כלומר הללו אותה בפניו. — פרעה, יוסף בן מתתיהו" (באר את המלה פרעה — המלך pi-ouro; ההכרה pi = ה"א הידיעה במצרית), ואילו לאחרונה זיהו אגיפטולוגים" את המלה ב־הבית הגדול (per^{aa} או pher^{ao} שבכתב החרטומים). — בית פרעה, השווה "והוא ישב פתח־האהל"³⁸), "שבי אלמנה בית־אביך"⁴⁰) ועוד. — היטיב, פרעה; שכן פרעה הוא נושאו של הרישא של פסוקנו. — ויהי־לו וגו'. תמוה הוא שהכתוב מונה עבדים ושפחות בין הבהמות, כלומר כשהבהמות מוזכרות לפנייהם ולאחריהם, וסדר דומה לכך מצינו

³⁶ להלן כ, יג. —

³⁷ עתיקות ח' ג, ב. —

³⁸ השווה Ebers, Aegypten u. d. B. B. Moses, p. 263. —

³⁹ להלן ית, א. —

⁴⁰ להלן לח, יא. —

גם להלן כד, לה וגם ל, מג 41). אך לא כן להלן לב, ז. — וגמלים. מצינו שגמלים היו מצויים במצרים 42), אך לא מצינום כלל בציורים המצריים העתיקים. ייתכן איפוא שהיו נדירים למדי, אך גם ייתכן שאברם קנה את גמליו מאוחר יותר, אחר שובו לארץ כנען, במתנות שקיבל מאת פרעה, והכתוב מזכיר גם אותם על שום סופם. — בעוד אשר אין אברם מוכן לקבל שום דבר ממלך סדום 43), הוא מקבל כאן מתנות לרוב. מסתבר שהיה נאלץ לנהוג כך במקרה זה, פן יתעורר החשש שאין הוא אחיה של שרי.

פסוק יז. ויננע ה' | את פרעה ננעים גדלים ואת־ביתו,
על־דבר שרי אשת אברם.

ויננע וגו'. אין הכתוב מספר על כך שאברם או שרי התפללו אל ה' על הצלתם, אולם מובן מאליו הוא, שה' לא היה מפליא לעשות להצלתם, אלמלא היו זכאים להנצל. וודאי לא היו זכאים להנצל, אילולא פנו אליו ית' בעת צרתם. על כל פנים ברור מכאן ומקומות דומים, כי לעתים מקצרת התורה את תיאוריה עד למאד, אך מניחה לנו לקרוא בין השורות. — ואת־ביתו, כלומר בני ביתו.

הפסוקים יח.ב. ויקרא פרעה לאברם ויאמר מה־זאת עשית לי, למה לא־הגדת לי כי אשתך הוא. למה אמרת אחתי הוא ואקח אתה לי לאשה, ועתה הנה אשתך קח ולך. ויצו עליו פרעה אנשים, וישלחו אתו ואת־אשתו ואת־כל־אשר־לו.

ויקרא פרעה וגו'. ושוב מעלים מפנינו הכתוב, כיצד נודע לו

41) ומשם ראה כנגד המבקרים שרוצים לשנות את הסדר שכתוב כאן. —

42) שמות ט, ג. —

43) להלן יד, כג. —